

**Základní kurs
o františkánském
misionářském
charismatu**

**Františkánský sen
o
americko-indiánské
církvi**

Učební list 18

Impressum

Copyright a vydavatel originálu:

Internationales Leitungsteam des CCFMC
Druhé přepracované vydání podle návrhů
Mezinárodního kongresu CCFMC v Assisi 1994

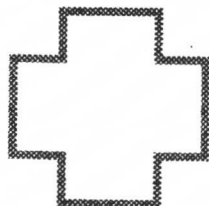
Překlad:

P. Juvenál A. Valíček OFMCap.

Redakce a vydavatelství českého překladu:

alverna,
Praha

Obsah

Františkánský sen o americko-indiánské církvi

Moderní Fioretti

Jak byl sv. František uchvácen Duchem Božím na Macchu Picchu.

A. Úvod

B. Přehled

C. Informace

1. Začátek jedné utopie

- 1.1. Setkání s „druhým“ jako ohrožení
- 1.2. Františkánské setkání s „druhými“
- 1.3. Setkání s kulturami
- 1.4. Indiánsko-františkánská utopie: alternativa
- 1.5. Pokřesťanštění ne pošpanělštění - kristianizace ne hispanizace

2. Teologické a historické vlivy

- 2.1. Kořeny františkánské vize
- 2.2. Duch času a netolerance. (nesnášenlivost)
- 2.3. Násilí a inkvizice

3. Františkánská misie v Americe v 16. století. Pokus o inkulturaci?

- 3.1. Obrana kultury poražených národů
- 3.2. Kniha, kterou je třeba dešifrovat

D. Cvičení

E. Použití

F. Literatura

Jak byl František uchvácen Duchem Božím na Macchu Picchu

V Brazílii se šušká, že František z Assisi nezemřel, ale žije kdesi na severozápadě, kde ho františkáni drží schovaného. Není proto divu, že se mi ve snu zjevil. Den před tím jsem v Limě pozoroval zatmění slunce a měsíce. Nyní v noci, ke mně František přichází, aby se mnou prošel různými zeměmi Jižní Ameriky.

Ve starém peruánském městě Inků Macchu Picchu, v „Chrámu větru“, v prostoru, který chrání tři stěny, ale na čtvrté straně je úplně otevřený pro vítr, se před námi k mému překvapení František postaví do větru, nechá se uchvátit Duchem svatým a začíná ohnivou řeč:

„Buď veleben Bůh touto zemí a těmito kameny, které ještě dnes mluví o kultuře, která je mi hluboce blízká. Pohleďte tam na „Chrám Slunce, kde ještě dnes můžete slyšet volání člověka po teple a světle.

A zde v „Chrámu větru“, vnímejte vítr, jak fouká, jak námi proniká, pociťujte božskou inspiraci, sílu, která vším pohybuje. A tam dole: „Chrám ohně“, který zde ohřívá chladné noci a shromažďuje kolem sebe lidi.

Tam vzadu: „Chrám Matky Země“, která nás nosí, udržuje a žíví. Pociťujte tuto posvátnou půdu a zpívejte se mnou chvalozpěv na Stvořitele nebe i země, na Virakoču, jak se mu zde říkalo. Cítím se být bratrem Inků a všech národů tohoto jižního kontinentu. Pohleďte, jak se zde líbá slunce s měsícem, jak se vítr a voda mají rádi, jak oheň a země tvoří jednu dvojici. Toto je důvod, proč jsem já, bratr František, zvolil tuto část země za svou druhou pozemskou vlast.“

(Anton Rotzetter)

Misijní pokusy františkánů

Oslavy 500. výročí evangelizace Ameriky vzbudily protikladné reakce. Vycházelo to z mnohých a různých pramenů.

Často si protirečí historická fakta sama o sobě. Na počátku úvah o pěti stech letech františkánské přítomnosti v „Novém světě“ musí proto být upřímný postoj k dějinám. Přiměřený úsudek si můžeme udělat jen tehdy, když si uvědomíme celé spektrum prvků, z nichž události vzešly.

O mnohotvárném působení františkánů v Americe by se dalo říci mnohé. V tomto učebním listu budeme zkoumat, jak se vyvíjel a utvářel vztah prvních bratří vůči Indígenas¹, když je najednou před sebou viděli. Ve vzpomínkovém roce 1992 se objevily otázky, které nesouvisely pouze s misijní prací v Americe. Jednalo se též o kritické posouzení konfrontace mezi starými americkými národy (např. Aztéky, Mayi, Kečuánci, Ajmary, Mapuči, Guarany) s jejich náboženstvími a španělsko-západní kulturou.

Proto se nám zdá zvlášť vhodné a podnětné pro františkánské hnutí zabývat se i méně známými misijními pokusy, které jejich bratři během 16. století v Americe podnikli. Přitom je rozhodující, zda na tyto dějiny hledíme očima vítězů, nebo poražených. Je velký rozdíl v tom, když popisujeme dějiny dobývání Ameriky z paluby lodi nebo z pohledu postižených národů. Jako františkáni budeme dávat přednost pohledu domorodců. Je ovšem nesnadné po všem tom ničení vůbec jejich pohled rekonstruovat. Jednoznačné není ani mínění Indígenas o františkánech: Indígena, kterého františkáni mučili, o nich bude smýšlet jinak, než ten, který se u františkánů naučil číst a psát. Z kultury Nahua (Aztéků) jsou nám známé texty, které s láskou opěvují „Totahtzin San Palacizco“ (našeho tatíčka svatého Františka). Z druhé strany vyjadřují jiné texty původních obyvatel nepochopení těchto cizích bytostí.

Poznámka:

¹ Indígenas - společné jméno pro původní obyvatele Ameriky a jejich potomky = Indiány

Přehled

B

Alternativní kultura

Na prvním místě ukážeme znaky františkánského svérázu a podobu dávných amerických národů, s nimiž přišli první bratři do styku. „Františkánská utopie“, o níž zde mluvíme, padla ve starých amerických kulturách zpočátku na úrodnou půdu. Ve františkánech to probudilo naději na alternativní indiánsko-františkánskou kulturu a církev.

Za druhé, poukážeme na teologické vlivy, které určovaly postoj prvních františkánů, ale rovněž na historické omezení jejich plánů.

Konečně ukážeme rozporný způsob františkánského hlásání víry v 16. století.

Informace

C

Počátek jedné utopie

1

Setkávání s „druhými“ jako ohrožení

1.1

Objevení amerického kontinentu přineslo Evropanům mnohé a těžké problémy. Všeobecně se pokoušeli tyto problémy řešit návratem ke starým myšlenkovým vzorům. Při setkání s jinými národy pociťovaly evropské národy určité pochybnosti, týkající se jejich vlastního způsobu myšlení a života. To přineslo určitou nejistotu. Aby je překonali, přesvědčili evropští dobyvatelé sami sebe, že kultura nově objevených národů zasluhuje pohrdání. Tento obranný mechanismus ze strachu před něčím novým a neznámým jim dovoľoval vycházet z této zkoušky jako hrdinové. Příliš lehké ponížení všeho cizokrajného znamená, že se tomu kulturně a nábožensky odlišnému uzavřeme a jeho odlišnost vůbec nepřipouštíme.

Takové jednání vede logicky k závěru: Když mám převahu, musí se změnit ten druhý. Musí mě napodobovat a poslouchat. Tento postoj nebyl původně a výlučně vlastní španělským dobyvatelům. Řekové a Římané jednali ve starověku stejně, protože

pro ně jiné národy byly „divochy“ a „barbary“, které často popisovali jako lidi působící hrůzu a hodně zkršeně. V 16. století byl typickým zastáncem takového odmítání a snižování „druhého“ teolog Juan Gines de Sepúlveda. V jedné své knize učil, že pohanské národy pro jejich méněcennost je možné právem podmaňovat. Byl přesvědčen, že „Španělé vládnou plným právem nad barbary nového světa a nad všemi ostrovy, které tam jsou; Španělé překonávají tyto barbary chytrostí, ctností a lidskostí, tak jako dospělí převažují nad chlapci, muži nad ženami, jemní lidé nad hrubiány, zdrženliví a sebeovládající se lidé nad rozhazovači a neukázněnými lidmi a konečně bych skoro řekl, jako lidé nad opicemi“ (Strosetzki 234). Je charakteristické, že dokazoval méněcennost Indígenů tím, že nemají peníze ani si necení hromadění pokladů a že vůbec nemají zřejmý smysl pro soukromé vlastnictví.

Františkánské setkávání s „druhými“

1.2

Setkávání menšího bratra s „barbary“ podmiňují a omezují myšlenkové kategorie, na které byl zvyklý a které nevynalezlo ani Španělsko ani křesťanství. Výčitku „etnocentrismu“ musíme proto do určité míry relativizovat. Určitý etnocentrismus je přirozený a nevyhnutelný. Něco jiného však je násilím vnucovat svá vlastní kulturně-náboženská měřítká.

S podivem zjišťujeme, jak františkánští misionáři byli schopni se alespoň částečně se zmíněným postojem rozloučit. Tato schopnost je pevnou složkou františkánského charismatu. František a Klára nechtěli mít žádný majetek a chtěli být „poutníky a cizinci“ na tomto světě. To umožnilo františkánům objevovat v „druhém“ hodnoty, které většina španělských dobyvatelů neviděla. Zároveň musíme přiznat, že se nenašel žádný františkán, který by dobývání zpochybňoval nebo odmítal. Většina františkánů chápe ve své době dobytí Ameriky jako Boží dílo. V jejich představách ďábel v podobě reformátorů² začal papežství v Evropě odvádět duše. Františkáni proto viděli zvláštní znamení Boží prozřetelnosti v tom, že jim byl svěřen k misijní práci nově objevený kontinent. Prorocká kritika mnoha františkánů se proto neobracela proti samotnému dobývání, nýbrž spíše proti jeho násilným výstřelkům v zotročování domorodců, v nucených pracích, ve vymáhání přehnaných daní a ve vraždění.

Je pravda, že menší bratři nedovedli úplně odložit přesvědčení a kriteria, která patřila ke kulturním postojům Evropana. Přece však se jim podařilo je význačnou měrou přemoci právě díky svému františkánskému původu. Mezi jiným byli schopni objevovat kulturní hodnoty (řeč, divadlo, písmo), které evropská společnost za hodnoty nepovažovala. „Modloslužbu“ (idolatria)³ potírali ovšem bezohledně, poněvadž byla částečně spojena s rituálními lidskými obětmi. Františkáni nechtěli a nemohli určité „barbarské“ zvyky přijímat, když byly spojeny s takovými obětmi.

² Krátce předtím než Cortés dobyl Mexiko vystoupili v Evropě reformátoři (Luther, Kalvin, Zwingli). Začali odvádět duše od západní - evropské církve. Proto mnozí františkáni hodnotili objevení nového kontinentu jako dílo Boží prozřetelnosti, které mělo tyto ztráty vyvážit indiánskými dušemi.

³ Uctívání a klanění se nekřesťanským božstvům (modloslužba).

Díky namáhavým výzkumům dnes víme, že počty lidských obětí, o kterých podávali i františkáni zprávy plné odporu a hnusu, byly přehnané. Smyslem toho však bylo: čím krutější ve svých obřadech a zvycích se cizí náboženství v Evropě líčilo, tím víc se slavilo vlastní křesťanské náboženství jako vítězství nad barbarstvím. Zároveň se tak zakrývaly ukrutnosti, vykonané ve jménu křesťanství.

Pevnou složkou františkánské spirituality je otevřenost vůči cizím kulturám (srov. UL 7). Tento postoj umožnil mnohým menším bratřím nechávat se poučit, považovat se za chudé, které mohou „ti druzí“ obohacovat. František Jerónimo z Mendieta, kronikář 16. století, popisuje příchod františkánů, které slavnostně pozdravil dobyvatel Hernán Cortés a uvedl je do hlavního města Mexika. Při této příležitosti vypráví Mendieta, jak Toribio de Benavente, jeden z bratří dostal od Aztéků jméno „Motolinía“ (chudý): „(Dvanáct františkánů) čekalo na den trhu, kdy se schází většina lidí z té provincie, aby obstarali potraviny pro své rodiny. Františkáni se divili, když viděli takový počet lidí, jaký předtím nikdy v životě neviděli. S největším jásotem velebili Boha, když viděli bohatou žen, která byla před nimi. Protože neznali jejich řeč, nemohli jim nic říci a proto jim jen znameními (jako němi lidé) ukazovali na nebe. Chtěli jim tak naznačit, že jim přišli ukázat poklady a slávu, která je tam nahoře. Indígenas za nimi chodili (jako to mají ve zvyku zvědavé děti).

Divili se jejich (františkánů) ošumělému oblečení, velmi odlišnému od bohatého a elegantního oblečení španělských vojáků, které předtím viděli. A říkali si navzájem: ‚Co je to za chudé muže? Jaké oblečení si to přinesli? Ti jsou jiní, než křesťané ze Španělska.‘ A často opakovali ve své řeči slovo: *motolinea, motolinea*. Jeden z kněží, jménem Toribio de Benavente, se zeptal nějakého Španěla, co to stále opakované slovo znamená. Ten odpověděl: ‚Otče, *motolinea* znamená ‚chudý‘ nebo ‚chudák‘.‘ Toribio na to řekl: ‚To musí být mé jméno po celý život‘; a od té doby se podepisoval jen jako bratr Toribio *Motolinea*“ (Mendieta).

Existuje jiné vyprávění o této události a to z pohledu Indígenů, kde vidíme, jak se vnímání liší. Z pohledu Diega Muñose de Camargo vypadá příchod bratří takto:

„Když pokračujeme ve své zprávě, budeme mluvit o velkém obdivu, který domorodci pociťovali, když přišli tito řeholníci a nad způsobem, jakým jim začali kázat nejsvětější a důstojné evangelium našeho Pána a zachránce Ježíše Krista.

Protože neznali řeč domorodců, jenom říkali, že v pekle je oheň, jsou tam žáby a hadi, a přitom ukazovali dolů na zem. Když to skončili, pozvedli oči k nebi a říkali, že tam nahoře je jediný Bůh a rukou ukazovali k obloze. To dělali stále tam, kde se konaly trhy a všude, kde se lidé scházeli. Neuměli žádná slova, kterým by domorodci rozuměli, a tak mluvili jen znameními.

Když tyto věci kázali, stál jeden z nich, důstojný starý holohlavý muž, na poledním slunci a učil v Božím duchu. V horlivé bliženské lásce říkal tyto věci a silným hlasem pokračoval, aby se o půlnoci obrátili k Bohu a zřekli se své modloslužby. Když toto všechno kázali, řekli páni náčelníci: ‚Co to chtějí tito chudáci? Podívejte se, nemají-li hlad a když ano, dejte jim najíst!‘ Jiní říkali: ‚Tito chudáci jsou asi nemocní nebo pomatení. Nechte ty chudáky vykřikovat, jsou postiženi šílenstvím. Nechte je na pokoji a ať si svou nemoc odevzdávají dál, jak jen to dovedou. Neubližujte jim, vždyť konečně oni a jiní nemocní touto nemocí šílenství trpí. Podívejte se, všimli jste si, jak křičí a pláčou v poledne, o půlnoci a ve čtyři hodiny ráno, zatímco ostatní se baví. Je to bezpochyby velké zlo, kterým onemocněli, jsou to muži zbavení všech smyslů, když nehledají potěšení a spokojenost, nýbrž zármutek a samotu‘“ (Diego Muños Camargo).

Tedy to, co se ve vlastním líčení františkánů jeví jako chvályhodné, z pohledu Indígenas vzbuzovalo podiv a nepochopení.

Při setkání s Indígeny objevili misionáři u těchto národů mnohé chvályhodné vlastnosti. Mezi jiným obdivovali nejvíce u Indígenů nepřítomnost lakoty, jejich téměř přirozený sklon dělit se s druhým o to málo, co měli, jejich smysl pro společný život a solidaritu. Františkánské kroniky jistě tyto charakteristické vlastnosti do určité míry idealizují. Čím romantičtější obraz Indígenů nakreslíme, tím odpornější bude vypadat španělský dobyvatel.

Bratři porovnávali způsob života Indígenů s životem Evropanů a zdál se jim v mnoha bodech bližší františkánskému ideálu, než buržoazní španělské křesťanství 16. století. V bratřích to probouzelo naděje, že v Novém světě založí křesťanskou obec podle vzoru prvotní církve v Jeruzalémě. Mysleli si, že díky božské Prozřetelnosti se jim nabídla příležitost uskutečnit plán života podle evangelia. Překypovali nadšením. Vidíme to v komentářích, které napsali známí řádoví kronikáři (Motolinia, Jerónimo de Mendieta) o „přirozené dobrotě“ Indígenů.

Když jejich utopistický ideál o „synech mamonu“, jak nazýval Španěly, byl napaden, převzal Jerónimo de Mendieta vizi Jáchyma de Fiore. V té době to byl velice rozšířený názor na svět: Dějiny lidstva se odvíjejí v neustálém boji mezi dobrem a zlem. Často se pokazí dobro (= Jeruzalém) zlem (= Babylonem). Ve svých „Indiánských církevních dějinách“ popisuje Jerónimo de Mendieta celé neštěstí svého milovaného lidu (= Indígenas) a věří na mesiánskou budoucnost. Připouštěl sice, že by plán mohl ztroskotat, ale byl si jist tím, že znovu vstane k životu.

Nemůžeme doslovně tvrdit, že vznikl opravdový dialog s Indígeny. Jistě však nastalo setkání obou kultur. Stanovisko františkánů se však v mnohém ohledu jasně protivilo zájmům, hodnotám a životním zvykům evropského křesťanstva.

Františkáni žili všední život mezi Indígeny. Když je vyslychal prezident Mexické královské audiencie, Sebastian Ramirez de Fuenleal, zastávali se františkánů. Když od nich chtěl vědět jednotlivé důvody, odpovídali: „Protože bratři pobíhají chudí a bosí jako my, jedí totéž co my a mluví s námi slušně.“

Nesmiřitelný kritik konkvisty a přesný kronikář dobývání, Inka Guzmán Poma de Ayala, popisuje františkány takto:

„Již zmínění ctihodní otcové řádu svatého pána Františka jsou všichni svatí a velice dobří křesťané. Jsou poslušní, pokorní, milosrdní, plní lásky k bližnímu a ochotní dávat. Váží si a velice milují chudé Ježíše Krista... Svou láskou a milosrdenstvím jsou ve světě přitažliví pro bohaté i pro chudé, především pro chudé Indiány. Není znám ani jeden právní spor nebo žaloba těch blažených bratří.“

Indiánsko-františkánská utopie: alternativa

Ve srovnání s jinými Evropany viděli bratři věci jinak a netajili se s tím. Vážili si zvyků a odlišností národů. Chtěli mít indiánskou církev s jejími vlastními strukturami, vlastním církevním právem a vlastními kněžími i biskupy. Ti všichni by měli žít jako chudí a nesměli by vybírat „desátky“ jako daně. Tato „nová církev“, o níž bratři ve svých zprávách a dopisech stále mluvili, se radikálně drží vzoru prvotní církve. Právě

proto znamenal Tridentický koncil (1545 - 1563) tvrdou ránu pro františkánskou utopii. Tridentický koncil určil západní podobu církve a žádal její všeobecnou platnost. Františkáni uvažovali často o nových alternativních modelech církve, které se měly vědomě lišit od „staré církve“ v Evropě. Inkulturace ale byla zásadně vyloučena. Domorodé náboženství bylo vždy z pohledu františkánů modloslužbou (idolatriá). Na náboženské úrovni zůstávaly fronty pevné a neměnitelné. Tak se stalo, že kolem poloviny 16. století opustili svůj sen o indiánské církvi a museli zjistit, že Indiáni stále ještě lpěli na svém starém náboženství. To vedlo i františkány k používání násilí, jak o tom ještě budeme muset mluvit.

Pokřesťanštění, ne pošpanělštění

1.5

První františkánští misionáři chtěli přivádět domorodé kultury ke křesťanství, ne dělat z domorodců Španěly. Proto mnozí odmítali učit domorodce španělštině. Mnohokrát neposlechli nařízení španělského krále, který to požadoval. Teprve mnohem později, kdy už misijní práce pokročila dále a františkáni v nové církvi ztratili vliv, byli donuceni taková nařízení provádět. Předpokládáme, že na proslulé františkánské vysoké škole v Tlatelolco, kde byly katedry latiny a jazyka náhuatl, se španělština neučila. Tato vysoká škola se pokusila otevřít mexickou kulturu bohatosti humanistického světa a přitom se nevzdávat zvyků a tradicí domorodých kultur. Katedra lékařství to jasně dokazovala. Byla vedena jedním indiánským lékařem a bývalým žákem školy, který předával domácí lékařské znalosti. Indiánští lékaři byli povinni pracovat v nemocnicích obcí.

Mnohým bratřím se nelíbilo, když se označení „Španěl“ považovalo za totožné s označením „křesťan“. Příklad nám nabízí františkán Jerónimo de Mendieta:
„Vždyť je to jasné: Když Indiáni slyší a vidí (a to je celkem běžné), že někdo nazve Španěla křesťanem na rozdíl od nich, např. když řekne ‚zavolej mi toho křesťana; řekni tomu křesťanovi; kdyby mne nějaký křesťan hledal, řekni mu, že tu nejsem‘, pak se musí při takovém oslovování přece stát (a běžně se stává mezi všemi Španěly, mestici⁴, mulaty⁵ a černochoy a mezi některými duchovními), že mnozí Indiáni o tom uvažují a mezi sebou si říkají: ‚Já tedy nejsem křesťan. Když nazývají Španěla a kteréhokoli mestice jenom proto křesťanem, že není Indiánem, pak Indián není křesťanem.‘ [...] Kdo tu pochybuje, když Indiáni už viděli mnoho Španělů (a pozorují je každý den), kteří vedou špatný život, na Indiány bez ohledu na lásku k bližnímu štvou své psy a utlačují je, berou jim dcery a manželky, násilně odebírají majetek a podobně je urážejí, a přitom vidí, že takovým lidem se říká křesťané, že Indián si plným právem řekne: ‚Když těmto lidem říkáte křesťané, i když žijí, jak žijí a dělají to, co dělají, chci být raději Indiánem, jak mi říkáte, a ne křesťanem!‘ Z toho pochází nenávisť a odpor vůči jménu křesťan a potom také proti jménu Kristus, od něhož je jméno křesťan odvozeno. To se stalo se jménem křesťan ve všech částech Západní Indie, kde ještě nedostali dost obšírně poselství o víře v Krista. [...] Velebím svého Boha za to, že mi dal nahlédnout tento omyl, když jsem do této země přišel a že mi nikdy taková slova nevyšla z úst, abych Španěla nazval křesťanem, nýbrž jen Španělem, mestice mesticem, mulata mulatem a Indiána Indiánem; všechny jsem je považoval za křesťany, dobré nebo špatné, vždyť přece jsou pokřtěni.“

Pozn.: ⁴ Potomci smíšených rodičů, bílých a indiánských.

⁵ Potomci smíšených rodičů, bílých a černých.

Kořeny františkánské vize

2.1

Pozitivní vztah prvních františkánů k americkým domorodým kulturám ulehčovaly teologické proudy, v nichž byli františkánští řeholníci vychovááni. Pocházely z doby reformních hnutí v Evropě. Vyznačovaly se prorockým duchem, který kladl otázky církvi orientované na moc, která svou podobu považovala za absolutní a jedinečnou. To vyvolalo k životu reformační hnutí (Lutherovo a jiná). V téže době se františkánský řád rozštěpil na observanty (františkány), konventuály (minority) a kapucíny (srov. UL 2). Ducha protestu, který nacházíme v mnoha františkánských textech, je třeba vidět v souvislosti s představou doby Ducha svatého, ve kterém se očekává čistě spiritualistická církev (Jáchym z Fiore)⁶ a znovuzrození antických filosofů. Sv. Tomáš More se pokusil svým visionářským spisem „Utopia“ tehdejší společnost kriticky posoudit a změnit. Podobně smýšleli františkánští bratři, když se setkali s domorodými kulturami. Chtěli je vést do vytoužené společnosti budoucnosti a ne je přizpůsobovat evropským poměrům. Evropská představa období Ducha svatého a utopistické společnosti spojená s indiánskou vizí návratu Quetzalcoatl⁷ splynuly do velkého touženého snu. Nebylo by správné připisovat tuto prorockou představu všem františkánům působícím v Novém světě. Skupina františkánů, která se postavila na stranu domorodců, však byla dost silná a jednotná, aby mohla přesvědčit.

Duch času a netolerance

2.2

Po desítkách let misionářského úsilí museli františkáni zjistit, že domorodci se stále ještě scházejí na tajných místech a vykonávají tam své kmenové náboženské obřady. Víme už, že je třeba rozlišovat mezi postojem, který měli františkáni vůči kultuře domorodců a vůči jejich náboženstvím. Zcela jasné oddělení mezi náboženstvím a kulturou je tím problematičtější, když víme, že náboženství tvoří i dnes jádro domorodé kultury. Bratři sice sdíleli mnohé představy křesťanských humanistů, ale úplně se s nimi neztotožňovali. Např. myšlenka tolerance⁸ jim byla zcela cizí. Trvalo celá staletí a bylo třeba mnoha trpkých zkušeností, než se tato myšlenka prosadila v církvi a v kultuře moderních národů. Ještě i dnes najdeme v oblasti působení františkánských misí projevy rasismu, nacionalismu a náboženské nesnášenlivosti.

⁶ Myslí se zde čistě duchovní církev, která se staví k současné podobě církve kriticky nebo ji zcela odmítá.

⁷ Aztécké božstvo, s jehož návratem Aztékové podle svého kalendáře počítali v roce příchodu Španělů (1519).

⁸ Vstřícnost, vzájemná snášenlivost, trpělivost

V 16. století si žádný evropský národ nedovedl představit, že by se mělo respektovat náboženství jiných národů. Rovněž Aztékové zničili chrámy a svatyně národů, které dobyli, spálili jejich posvátné knihy a vnutili jim své náboženství. V té době ani španělští františkáni nejednali jinak. Přispívala k tomu historická zkušenost stoletých bojů proti islámu na iberském poloostrově.

V chování františkánů v Novém světě se tak projevovaly určité protikladné postoje. Na jedné straně to byl život dosti tolerantní k místní kultuře. Zasazovali se za práva Indígenů a podporovali jejich kulturně-politickou identitu, dokonce i dvě oddělené republiky pro Španěly a Indígeny s jejich vlastními organizačními formami. Na druhé straně na rovině náboženské se projevovali jako netolerantní.

Násilí a inkvizice

2.3

Je třeba znovu odlišit krok od pouhé nesnášenlivosti k násilí. Násilí, užívané františkány, je nejtvrďší tam, kde ke zničení idolatrie nasazují politickou moc. Oprávnění k tomu nacházeli v papežské bule „Exponi nobis fecisti“ (1522), kde papež Hadrián VI. uděloval františkánům „veškerou papežskou pravomoc v duchovní i světské oblasti“ („*omnimodam auctoritatem nostram in utroque foro*“). Někteří františkáni v tom viděli dovolení nutit politickou moc, aby jim pomáhala při pronásledování a odsuzování „modloslužebníků“ (Inkvizice⁹).

Dopis františkánského biskupa Yukatánu Francisca de Torala z 1. března 1563 odsuzuje násilné výstřelky svých spolubratří a prozrazuje těžké úchytky té doby: „*Stalo se, že mezi otci není žádný vzdělaný, vůbec neznají Indiány a ještě méně mají lásku k bližnímu a k Bohu, aby snášeli jejich bídu a chyby - jakási pochybení, o nichž se jen šušovalo - že někteří z nich se vrátili ke svým obřadům a modloslužbám. Bez dalšího zjišťování a bez důkazů začínají Indiány mučit tím, že je pověsí na lana vysoko na zem a některým uvážou na nohy těžké kameny. Jiní jim na břicho lijí roztavený vosk a bijí je karabáčem. Vypyťovali se jich, jestli mají obrazy model a jestli konali lidské oběti, mučili je ukřižováním jako Krista, našeho Pána, a probodli jim ruce a nohy. Při výslechu, kterému je naučil ďábel, začínají Indiáni říkat, že měli modloslužebné obrazy a zavinili smrt mnoha osob a tak ztratili sebe i mnoho nešťastníků. Když potom byli propuštěni, oznamovali celé vesnici, aby mluvili jako oni a budou svobodní. Proto se přiznávali ve zpovědi ke všemu, co jim slina na jazyk přinesla ze strachu před mučením. Kvůli takovým zpovědím je otcové později odsuzovali k vysokým peněžitým pokutám mnoha reálů¹⁰, které vybírali; k mnoha ranám karabáčem, které jim dávali; a ke službám v domech Španělů. Dělalí ze sebe inkvizitory; hlavním inkvizitorem byl provinciál (Diego de Landa) a pomáhali mu soudit tři další inkvizitoři. Uspořádali dvě veřejná autodafé¹¹, spojené se všemi obřady, korouhvemi, s procesím atd., při kterých oblékali právě pokřtěné Indiány do kajících košil. Všem natloukli karabáčem a oholili je, odsoudili je*

⁹ Instituce, kterou ustavil Filip II. k vyhledávání a pronásledování odpadlíků státních a církevních a která byla přenesená i do Ameriky.

¹⁰ Španělské stříbrné mince z koloniální doby.

¹¹ Veřejné inkviziční procesy s upalováním

ke službám a otroctví na tři, šest nebo deset let. Z jejich hrobů vybrali kosti, postavili dvacet soch jejich boha a všechno i s kostmi spálili. Neobstarali si žádné další informace kromě výpovědi těch pověšených ani další důkazy. Jak jsem zjistil, výpovědi odsouzených byly všechny falešné a vymyšlené. Přes sto náčelníků věznili v klášteře tohoto města a snažili se uvěznit další a pak uspořádat autodafé a všechny je upálit. Je to velká hanebnost a nestydatost.

[...] To všechno jsem řekl, aby Vaše Veličenstvo [V.V.] vědělo, že tito proklatci (španělsky: miserables) místo učení víry nasadili mučení; místo aby jim dávali poznat Boha, doháněli je k zoufalství. Místo aby jim našli místo v lůně svaté matky římské církve, vyhnali je do pralesů. A co je nejhorší: vyhlašují, že Boží zákon se nedá hlásat bez mučení, což svatá matka církev dokazuje ...“

Podobné chování k domorodcům popisuje řečnický laděný dopis, v němž si několik mayských náčelníků stěžuje na františkány Filipovi II. roku 1567:

„Zažili jsme kdysi štěstí, že jsme poznali Boha, našeho Pána, jako jediného pravého Boha a Váš majestát jako časného pána. Vzdali jsme se proto svého zaslepení a modloslužby. Předtím, než jsme oči řádně otevřeli, abychom poznání jednoho i druhého do sebe přijali, přišlo na nás roku 1562 ze strany řeholníků sv. Františka největší pronásledování, jaké je možno si představit. Přivedli jsme si sem tyto řeholníky, aby nás vyučovali. Místo toho nás začali mučit. Věšeli nás za ruce, věšeli na nohy těžké kameny, mučili mnohé z nás na mučidlech a nalévali do nás velké množství vody. Pro toto mučení mnozí z nás zemřeli nebo se stali invalidy.

[...] Už jsme byli zoufalí, krutým mučením se z nás stávali invalidé a mnozí zemřeli a byli jsme okradeni o své pozemky. Nadto jsme viděli, jak vykopávali kosti pohřbených nebožtíků, i když zemřeli jako křesťané. Ani to jim nestačilo a řeholníci a justice V.V. v Mani, místě patřícím V.V., provedli slavnostní inkviziční soud. Přivezli tam mnoho soch a obrazů bůžků, vykopali mnoho mrtvých a veřejně je spálili. Také mnohé odsoudili, aby sloužili jako otroci Španělům osm nebo deset let. Také rozdávali kajicnické košile.

Tomu všemu jsme se velice divili a měli jsme strach, když jsme teprve nedávno byli pokřtěni a ve víře jsme nebyli vyučeni a nechápali jsme, co to všechno mělo znamenat. Protože jsme se vrátili zpět kvůli svým poddaným, abychom žádali o pochopení a spravedlnost, zajali nás, zavřeli a jako otroky v okovech přivezli do kláštera v Meridě, kde mnozí naši zemřeli. Také nám tam řekli, že nás musí upálit. Nevěděli jsme proč?

[...] Přes všechn zármutek a trápení máme otce rádi a dáváme jim vše potřebné. Postavili jsme jim mnoho klášterů a vybavili je ozdobami a zvony - všechno na své náklady a na náklady svých poddaných. Odměnou za tyto služby jednají s námi jako s podmaněnými a berou nám i vládu, kterou jsme zdědili po našich předcích. Něco takového jsme nezažili ani v době svého pohanství.“

Františkánská misie v Americe 16. století: Pokus o inkulturaci?

3

Obrana kultur poražených národů

3.1

Za to, že dnes můžeme poznávat konkrétní věci, týkající se poražených starých amerických národů, vděčíme z velké části práci bratří. Svědectvím obsáhlé práce na

obranu domorodých kultur jsou četné jazykovědné a etnografické spisy bratří: psali v mnoha domorodých řečech a vydávali knihy, skládali prosebné listy a zprávy pro politické činitele, byli inspirátory kronik, které Indiáni sami pečlivě sestavovali. Přidejme k tomu náboženské písemnictví: kázání v národním jazyce, obrázkové katechismy, písně a divadelní hry. Bratři také vyvíjeli pedagogické metody, které všechny nesly znaky myšlení a citového života indiánské kultury, např. lidová divadelní představení, pobožnosti a lidové liturgie. Všechny tyto spisy a podniky však konec konců vycházely z představy, že v křesťanství jako jediném pravém náboženství není vůbec místo pro domorodá náboženství.

Podezírání, otevřené nepřátelství a také zničení jejich díla ostatními Španěly svědčí však o tom, že se bratři v očích současníků do velké míry domorodým kulturám přibližovali. Zdráhání františkánů učit domorodce španělskému jazyku bránilo snadnému využívání domorodců konkvistadory. Španělským kritikům takového jednání předhazuje už roku 1533 františkán Jakub de Tastera: „Když jste nic neudělali, abyste se naučili jejich jazyku a nepoučili se o jejich bídě, pak jste měli mlčet a raději si sami ústa zavřít kamením a bahnem.“ Označovat misionářské snahy františkánů za „inkulturaci“ je ovšem přehnané.

Kniha, kterou je třeba dešifrovat

3.2

Většina františkánů byla konec konců uprostřed staroamerických kultur ve službách šíření křesťanství západoevropského typu, ne však opravdové indiánské církve. Jejich misie měla paternalistický ráz: s indiánskými lidmi jednali jako s dětmi a tak o ně i pečovali.

Jejich prostřednictvím však Indiáni poznali sv. Františka, kterému Nahuaové říkali s láskou „San Palacizko“. *„Dnes ... se veřejně nosil nový milostný obraz. Pozadí bylo pokryto červeným damaškem a na něm byl namalován symbol ohně. Byly tam také podoby pánů, kteří vládli v Mexiku a orel, znamení autority. Milostný obraz našeho milovaného Otce, svatého Františka, ho představoval, jak sedí na koni. V ruce držel kříž a pohybem naznačoval, že předává nějakou knihu.“*

Měli bychom se učit dešifrovat tuto knihu, kterou „San Palacizko“ předal svým domorodým sestřím a bratřím, abychom se s nimi mohli setkávat jako františkánští lidé.

Cvičení

D

1. cvičení:

Úryvek z „úředních předpisů“ jednoho španělského společenství z 16. století:

.....
„Příliš velké a nepotřebné almužny byste neměli přijímat ani vyžadovat. Raději byste je měli odmítat a být přesvědčeni, že jsou to peníze ukradené chudým; že jednou se z toho

budete muset zodpovídat jako zloději a lupiči. I když jste obdrželi dary prostřednictvím třetí osoby, musíte dárcům odpovědět, aby peníze rozdali chudým. Tyto dary pro vás nesmí znamenat víc než zvířecí nebo lidský hnůj.“

Otázky a úlohy :

1. Jak na vás tento text působí ?
2. Srovnejte tento text s NR 9 !
3. Co nám tento text říká dnes ?

2. cvičení:

Přečtěte si následující texty:

„(V Utopii) mají lidé neocenitelné bohatství (= zlato a stříbro), ale jeho hodnoty si necení. Používají je takovým způsobem, že se mi o tom těžko mluví, protože se bojím, že mi nikdo nebude věřit; ani bych se tomu nedivil, vždyť ani já bych to nepovažoval za možné, kdyby mi to někdo jiný vyprávěl a kdybych to neviděl na vlastní oči.

Jak víme, člověk se brání věřit tomu, co je cizí jeho představám. Když však takový nevěřící člověk pozná ostatní zákony v Utopii, tak rozdílné od našich, bude se už divit méně, že takové používání zlata a stříbra lépe odpovídá jejich mravům než našim. (Lidé v Utopii) totiž neznají užívání zlata, a proto mají tento kov v zásobě jenom pro případ nouze. Zlato a stříbro, z nichž se vyrábějí mince, mají u nich jen svou přirozenou hodnotu. Nikdo nebude popírat, že oba kovy jsou méně než železo, kov pro člověka právě tak důležitý jako oheň a voda. Zlato a stříbro nemají samy o sobě žádné vlastnosti, bez nichž bychom nemohli být. Mají jen tu hodnotu, kterou jim lidé přiznávají kvůli jejich řídkému výskytu. Z toho můžeme vidět, že naše starostlivá matka příroda nám dává stále k dispozici to lepší, vzduch, vodu a půdu, zatímco to marnivé a nepotřebné ukryvá v hlubinách.

Lidé v Utopii nezavírají cenné kovy ve věžích, protože mezi nimi existuje velká nedůvěra a knížata nebo senát by se stali podezřelými, že své výsady chtějí zneužít a veřejnost nějak oklamat. Když už se zlato nebo stříbro použije na zhotovení pohárů nebo jiných uměleckých věcí, stává se, že se ty věci opět roztaví, aby se vojákům mohl vyplatit žold. Jinak by se jim mohlo stát těžkým vzdát se něčeho, co už začínali považovat za předmět potěšení.

Aby se vyhnuli takovým nesnázím, chovají se způsobem, který jejich názorům odpovídá, ale od našich se hodně liší, protože my si zlata vysoce ceníme a pečlivě je opatrujeme. Uvěří mi proto jenom ti, kdo to viděli na vlastní oči. Zatímco lidé z Utopie jedí a pijí z hliněných nebo skleněných nádob, které jsou opravdu elegantní, i když jinak bezcenné, ze zlata a stříbra vyrábějí nočníky a jiné předměty k všednímu užívání. Podobně se chovají ve veřejných záležitostech. Řetězy a pouta pro otroky jsou z cenných kovů. Lidem, kteří se dopustili zločinu dávají jako poznávací znamení zlaté náušnice a prsteny, náhrdelníky a zlaté ozdoby na hlavu.

Jinými slovy: Snaží se zlato a stříbro všemi způsoby znehodnocovat. To znamená, že mezi lidmi v Utopii nemají žádnou cenu kovy, s nimiž se jiné národy loučí tak, jakoby jim vytrhávali vnitřnosti. Kdyby je okolnosti donutily všechno zlato a stříbro naráz

odevzdat, neznamenaloby to pro ně víc, než vydat pár grošů.“ (Z „Utopie“ Tomáše Mora).

„Pokud jsem mohl zjistit, žijí Indiáni jako epikurejci (...). Poklady jako zlato, drahokamy a podobné věci, pro nás drahocenné, pro ně neznamenají nic. I když je mají, nepracují proto, aby toho měli ještě víc a nepřipisují jim žádnou hodnotu (...). Nemají žádný soukromý majetek, nýbrž všechno patří společně všem.“ (Z jednoho dopisu Ameriga Vespucciho).

Otázky a úlohy :

1. Jaký nacházíte vztah mezi těmito dvěma texty ?
2. Porovnejte obsah s NR 8.

3. cvičení:

Přečtete si tyto čtyři staré texty františkánských misionářů v Novém Španělsku:

„Oni (Indiáni) se nesnaží získat bohatství nebo je uchovávat a nezabíjejí se, aby dosáhli cti a hodností. Lehnou si ke spánku, zahaleni do svých lehkých pláštíků, a jakmile se probudí, jsou hned připraveni sloužit Bohu ... Posteli jim je tvrdá země bez prostěradel a přikrývek. Tak žijí Indiáni, rodiče, děti a vnuci, ve svých chýších; při jídle a pití nenadělají moc hluku ani řeči. Vycházejí shánět potravu na uchování života a nic víc...“

„Proti tomu se podívej, jak těžko vstává ze své měkké postele Španěl. Často se uvnitř zahaluje proti světlu a slunci a hned si obléká župan, aby nepocítil ani závan větru. Potom požaduje, aby ho oblékli, jakoby sám neměl ruce a nemohl to udělat sám. A tak ho oblečou, jako by to byl jednoruký invalida.“

„Mnozí Indiáni a jejich ženy, hlavně staří, a mezi nimi spíše ženy než muži, mají duše tak prosté a čisté, že ani nevědí, co je hřích. Zachází to tak daleko, že zpovědníci s nimi mají větší problémy, než s těžkými hříšníky. Musejí hledat alespoň něco, aby jim mohli dát rozhřešení. A není to u Indiánů hloupost nebo zatvrzelost, protože ti lidé dobře znají Boží přikázání.“

„Indián je před Španělem jako ráček před velkým lvem. Je zřejmé, že Španělé mají špatné úmysly a dost energie, aby se vypořádali se všemi Indiány, kdyby se vydali do jejich rukou. Indiáni však jsou tak mírní, že jim nenapadne uškodit ani nějaké mouše. Proto vždy musíme předpokládat, že bezpráví působí Španělé a Indiáni to musejí snášet.“

Otázka:

Jak byste posuzovali tato tvrzení Toribia de Benavente a Jerónima de Mendieta ?

4.cvičení:

Pro ty, kdo nepocházejí z Latinské Ameriky :

Otázky:

1. Našly by se podobné texty z počátků působení řádu ve vaší zemi ?
2. Existují nějaké podobnosti nebo rozdíly? Jaké? Proč ?

Použití v praxi

E

1. použití:

Aztécko–františkánská rozmluva:

Roku 1523 přišla do Mexika skupina dvanácti františkánů. Již o rok později začalo těchto dvanáct bratří náboženskou rozmluvu s vedoucími osobnostmi Aztéků. Text rozmluvy byl roku 1564 rekonstruován na základě poznámek Bernardina de Sahagún. Podtržené pojmy označují aztécká božstva. Je to pokus františkánů představit obraz křesťanského Boha v aztéckých pojmech.

[Mluví františkáni:]

„Nedejte se od nás uvést do omylu. Nehleďte na nás jako na něco vyššího. Jsme stejní jako vy a jsme také jen poddaní, jsme lidé jako vy a žádní bohové. Také našim domovem je země, také my pijeme vodu, jíme, cítíme zimu a vedro, také my jsme smrtelní, pomíjející. Jsme jen vyslanci poslaní sem k vám, sem do vaší důstojné domoviny, k vašim vodám, k vašim řekám. (VV, 26-39).

Pouze ze soucitu s vámi, (protože chceme) vaši záchranu: Velký duchovní Pán nechtěl nic pozemského, ani zelené drahokamy, (ani) drahocenné kovy, ani zelená pera ptáka Quetzala, ani jiné cenné věci. Chtěl jenom vaši záchranu (VV,128-136).

... jenom z lásky, ze soucitu vám prokazuje dobro. Protože náš Bůh a náš Pán si přeje, abychom se měli rádi, (abychom) soucítili s ostatními, prokazovali si navzájem dobro, protože my lidé nejsme na zemi, abychom měli za cíl svůj prospěch (VV, 245–254).

Už je to dávno, co on, pravý Bůh , Pán (*tlatoani*) , Pán blízkosti, Pán přebývání s námi (*tloque navaque*), ten, jímž žijeme (*ipalnemoani*), se uvolil zjevit těm svým, které opravdu miluje (VV, 288–293).

Jeho vznešené jméno je Ježíš Kristus, pravý Bůh (*teotl*) a pravý člověk, skrze něhož všechno žije (*ipalnemoani*), Pán s námi i při nás (*tloque navaque*) a vykupitel všude na celém světě (VV, 544–550).

On stvořil také nás, lidi, kteří jsme poddaní, stvořil také d'ábly, ty, které vy stále vydáváte za bohy (VV, 556–559).

[Odpověď Aztéků:]

„Kam ještě máme jít? Jsme poddaní, jsme pomíjející, jsme smrtelní, nuž, nechte nás zemřít, nuž, nechte nás zahynout! Vždyť bohové také zemřeli (VV, 922–927).

Řekli jste (nám), že neznáme Pána s námi a při nás (*tloque navaque*), Pána nebe (a) země.

Řekli jste, že naši bohové nejsou pravými bohy.

To, co jste řekli, je nové [neslýchané slovo] a proto jsme tím zaraženi, pohoršuje nás to. Protože naši rodiče, kteří přišli na zemi být a žít, tak nemluvili.

Odevzdali nám své zvyky (zákony), věřili na ně (bohy), sloužili jim a prokazovali bohům úctu (VV, 933–950).

Všechno žije skrze bohy, prokazují nám milost. Kdy? Kde? Ještě byl čas noci. A oni mluvili; oni nám dávají živobytí (naši večeři i snídani) i všechno, co pijeme (a) jíme, potraviny, kukuřici, fazole, lebedu, oleje. K nim se obracíme a prosíme o vodu, déšť, o to, co se daří na zemi. Oni jsou bohatí, pozeňnaní, jim patří bohatství, majetek. Stále věčně rostou stromy, místa, kde přebývají, se stkví zelení. Kde? Jak? V říši boha deště Tlalocana (VV, 960–978).

My teď máme odhodit a zničit starý zákon? Zákon Čičimeků, zákon Toltéků, zákon Colhuacanů, zákon Tepanekenů? Rozumíme tomu v čem žijeme, v čem jsme se narodili, k čemu jsme se zrodili, k čemu jsme byli vychováni, (zejména) kvůli čemu jsme vzývali (bohy), kvůli čemu jsme se jim klaněli.

Poslyšte, pánové! Nedělejte svému lidu to, co tím spíše přinese neštěstí, tím spíše bude ničit tam, kde vyrostli a byli vychováni starý muž, stará žena.

Nedopustíte, abychom rozzlobili své bohy, nenechte nás upadnout do jejich hněvu a zuřivosti! A aby se proto nevzbouřil před námi a proti nám lid! Cožpak bychom je mohli uklidňovat, cožpak bychom je nezmátli, když bychom jim řekli: Raději již přestaňte vzývat (staré bohy), raději se jim už víc neklaňte (VV, 1003–1005).

Je již dost na tom, že nám byly vzaty, že jsme ztratili, že nám byly zabaveny, že nám byly zakázány ona (země) a sídlo (vláda). I když zůstaneme bydlet na stejném místě, budeme jen obklíčení (zajatí). Dělejte si s námi, co chcete! To je všechno, co odvětime, čím odpovídáme na dech vaší řeči, naši páni (VV, 1048–1060).

Úryvek ze závěrečné řeči františkánů :

... protože jste nikdy neslyšeli slovo Boží, nemáte Boží knihu, Boží slovo, nikdy k vám nedospěl Dech, slovo Páně nebes i země. A proto jste slepí, jste hluchí, žijete v čase noci, žijete ve tmě. Proto také není váš hřích příliš velký. Nyní však, když nechcete slyšet ten Dech, slovo Boží (právě ten Dech vám je podává), dostanete se do velmi velkého nebezpečí.

A Bůh, který začal vás ničit, dovede do konce, (že) budete zcela zničeni (VV, 1128–1148).

Otázky:

1. Co říkáte na tuto náboženskou rozmluvu ?
2. Co vám to říká o vašem vlastním osobním Božím obraze ?
3. V čem se můžeme poučit ?

2. použití:

Církevní životní styl

Řekněte svůj názor na to, jak si Toribio de Benavente (Motolinia) představuje životní styl biskupů „indiánské církve“ :

.....

„V těchto zemích a mezi tímto pokorným lidem by tedy bylo velice vhodné, kdyby biskupové žili skromně a chudě jako v prvotní církvi. Neměli by usilovat o příjmy, ale hledat duše. Nemuseli by přinést nic jiného než papežské pověření. Indiáni by neměli vidět žádné bohaté biskupy, oblečené do jemných košil, spící v ložním povlečení a na matracích a změkčile oblečené. Všichni, kdo jsou odpovědní za duše, musejí napodobovat pokoru a chudobu Ježíše Krista, vzít na sebe svůj kříž a nakonec na něm zemřít.“

Otázka:

Jakou platnost by tento text mohl mít pro celou církev ?

3. použití:

Katechetické metody

Následující text je převzat z knihy „Siembras entre Brumas“ (Setí v mlhách) od Maria Cayota (str. 419–422):

.....

„Aby nepropadli synkretismu¹², vyznačovali se františkáni, kteří se přidali k hnutí ‚pro-indio‘, tím, že používali mnohostranné a bohaté množství prostředků. Typicky postupoval Fray Jacobo de Tastera. Sotvaže r. 1529 přijel do Mexika, snažil se s domorodci dorozumět v jejich jazyce. Když se učil jejich jazyk, snažil se být s Indiány co nejvíce ve styku. Používal prastarý systém psaní kmene Nahua, proslulé glyfy (znaky) ...

¹² směšování různých náboženství

V dopise z roku 1533 mluví o svých snahách ,poznávat tajemství tohoto národa, jeho pocity a názory...a podařilo se mi prolomit zdi, najít vstup do jejich duší a v zářivém světle zkoumat divy milosti, které Bůh v jejich srdcích působí. ' Nakonec se obrátil k těm, kdo se Indiánům a jejich kultuře vysmívají ,když jste nic neudělali pro to, abyste se naučili jejich řeč a nepoučili se v jejich neštěstí, měli byste mlčet a raději si sami zacpat ústa kamením a bahnem. '

Z této úcty a lásky k Indiánům vznikl spis ,Testamericana', který z jeho podnětu sepsali sami Indiáni, přičemž vycházeli ze své kultury. Když se mluví o zničení indiánské kultury, je třeba připomenout takovéto příklady. Nebyly ani řídké, ani izolované. "

Úplně jiný příklad katecheze popisuje Jerónimo de Mendieta. Tato metoda vychází z toho, že musí pro pojem, který chce zprostředkovat, nalézt v domorodé řeči co nejpodobnější výraz, který je pak možné vyjádřit nějakým obrázkem. Při učení Otčenáše (Paternoster) se postupovalo právě takto pomocí zvuků:

„Indiáni používali slova svého jazyka, která se výslovností podobala latinským a kladli je za sebe na kus papíru – ne slova, nýbrž pouze jejich smysl: neměli totiž žádná písmena, nýbrž používali obrazy a těmito znamením se dorozumívali. Uvedu jeden příklad: Slovo, které se zvukem nejvíc podobá slovu pater je patli a znamená ,malý praporek' a zároveň číslo dvacet. Aby si připomněli slovo pater, nakreslí obrázek malé vlajky, což znamená pantli a k tomu označí slovo pater. Pro noster najdou se své řeči nejpodobnější slovo nochtli; to je označení toho, co zdejší Španělé nazývají kaktusový fík... Aby si tedy vzpomněli na slovo noster, nakreslí za praporek kaktusový fík, kterému říkají nochtli. A tak to jde dále, až na konec modlitby. "

Otázka:

1. Jaký dojem na vás dělá tato katecheze?
2. Jaké možnosti i hranice v tom vidíte?

4. použití:

Bernardino de Sahagún: Otec národopisu

Následující text je úryvek ze „Siembras entre brumas“ (str. 431 –434) a popisuje národopisnou pracovní metodu františkána Bernardina de Sahagún:

„Vědci, kteří se zabývají kulturou Indiánů, začali v posledních desetiletích zdravě vystupovat proti ,oficiální verzi' a rekonstruovat dějiny dobývání Latinské Ameriky na základě řídkých zpráv, napsaných poraženými. Jedním z nejdůležitějších pramenů je tzv. ,Florentinský kodex'. Píše se o něm dost důkladně, ale jen málo se píše o jeho autorovi, Fray Bernardino de Sahagúnovi. Tomuto františkánu a jeho monumentální ,Historia General de las cosas de la Nueva España' (Všeobecné dějiny o věcech Nového Španělska) v zásadě vděčíme za to, že můžeme dnes poznávat události konkvisty z jiné perspektivy, než je ta oficiální. Máme jistě k dispozici také žalující spisy, které misionáři proti násilí dobyvatelů napsali. Je v nich však vidět vliv evropské mentality. Sahagún navštěvoval vzdálené a odlehlé vesnice (= Pueblos) a vyptával se nejstarších a

nejváženějších Indiánů. Při použití pečlivé a přesné studijní metody se mu tak podařilo rekonstruovat bolestné dějiny podrobených národů. Při této rekonstrukci nezmírňoval ani neměnil to, co Indiáni říkali. Kritická metoda, s níž zprávy zkoumal, jejich pravdivost spíše zaručuje.

Sahagún se při své důležité práci neomezoval pouze na to, aby se odvolával na svědky konkvisty. Kultura tohoto podmaněného národa na něho tak zapůsobila, že se neúnavně věnoval studiu archeologie a architektury, vědeckému studiu aztécké astrologie, jejich kalendáře, svátků, metodickému výzkumu mexické zvířeny, rostlin a minerálů, zvyků, obřadů a povolání, sociálních tříd a rodinných rádu a mnoha dalších aspektů mexického života.

Protože Sahagún neměl k dispozici žádné písemné prameny, používal moderní metody tehdejších vědců, zejména tzv. „encuesty“ (průzkum mínění). Jak postupoval, popisuje františkán sám, když píše o své cestě do „puebla“ Tepepulco: „V roce 1598 jsem ve zmíněném pueblu (Tepepulco) dal svolat všechny významné muže a vládaře na shromáždění. Posledně zmíněným byl don Diego de Mendoza, velký starý muž mnoha schopností, zkušený ve věcech kurie, války, politiky a modloslužebnictví. Když se sešli, vysvětlil jsem jim, co mám v úmyslu a prosil jsem je, aby mne laskavě seznámili se schopnými a zkušenými osobami, s nimiž bych mohl hovořit a kteří by byli schopni odpovídat na mé otázky. Řekli mi, že o tomto návrhu budou uvažovat a zítra mi dají odpověď. Tak jsme se rozešli.“

Druhý den přišel vladař s ostatními náčelníky a společně uspořádali velice slavnostní parlament, jak to měli ve zvyku. Pak mi představili dvanáct náčelníků a řekli mi, že se s nimi mám domluvit a oni budou odpovídat, nač se budu ptát. Byli zde také čtyři, kteří ovládali latinu a které jsem před několika lety v koleji Santa Cruz v Tlaltelolco naučil latinskou gramatiku.

S těmito náčelníky a s těmi, kdo mluvili latinsky a také byli náčelníky, jsem během asi dvou let hovořil po mnoho dní. Přitom jsem postupoval podle plánu, který jsem si připravil. Na všechno, na co jsem se jich ptal, mi odpovídali malovanými obrazy, protože to bylo písmo, které odedávna používali i latinici. Vysvětlovali všechno v jejich jazyce a pod obrazy psali vysvětlivky.“

Protože byl Sahagún jednou z hlavních opor proslulé školy v Tlaltelolco, nemůžeme se divit, že se pro dokončení nesnadného díla, do něhož se pustil, obrátil na skupinu svých žáků, aby mu poskytli neocenitelnou pomoc. Vzdělání Indiáni, žáci školy, s ním tedy spolupracovali a vytvořili tým, který bychom dnes nazvali „interdisciplinární“. Moudrému Sahagúnovi se s jejich pomocí podařilo sestavit rozsáhlou encyklopedii aztécké kultury, která má dvanáct objemných svazků.

Laurette Sejourneová, archeoložka národního ústavu pro mexickou antropologii a mexické dějiny, o encyklopedii prohlásila: „Souvislejší historickou rekonstrukci než je Sahagúnova nebylo možné sestavit... Absolutně přesně nám poskytuje všechny aspekty předkolumbovského života. Díky jeho práci můžeme překonávat dvojznačnost ostatních textů a vypracovat novou syntézu. Dodnes nemůžeme dělat nic lepšího, než se držet Sahagúnova schématu.“ K témuž názoru se připojuje Luis d'Olwer svým tvrzením: „Sahagún je vynálezcem antropologické výzkumné metody a nejlepším znalcem kultury a náboženství Aztéků.“

Případným kritikům své práce s jinověrci odpovídá Bernardino de Sahagún v předmluvě svého díla:

.....
„Lékař nemůže předepsat nemocnému léky, pokud předem neví, na základě jakých tělesných tekutin a příčin nemoc vznikla. Je proto žádoucí, aby dobrý lékař dobře znal

léky, aby tak mohl na každou nemoc použít odpovídající lék. Kazatelé a zpovědníci jsou lékaři duší a mají léčit nemoci ducha. Je tedy záhodno, aby měli praktickou zkušenost s léky a duchovními nemocemi. Jestliže ten, kdo káže proti neřestem státu, má dodávat sílu svému učení proti těmto neřestem, a jestliže má zpovědník vědět, jak se ptát a pochopit, co by mu mohli říci, velice potřebují znát to, co plnění jejich úkolů vyžaduje. Duchovní nesmějí být v práci na obrácení lidí nedbalí a zdůvodňovat to tím, že tento národ nehřeší jinak než opilstvím, krádežemi a tělesnými hříchy, zatímco se dopouští ještě mnoha jiných těžších hříchů, při jejichž odstraňování potřebuje pomoc. Hříchy uctívání model a modloslužebných obřadů, předvídaní budoucnosti, nezřízený život a pověry, ještě zcela nevymizely. Máme-li proti těmto věcem kázat a vůbec o jejich trvání vědět, musíme vědět, jak je v době uctívání bůžků vykonávali, protože my to dnes nevíme, konají mnohé modloslužebné úkony a my tomu nerozumíme. Někteří je omlouvají a říkají, že jsou to hlouposti nebo dětinství a že neznají kořeny, z nichž vyrůstají (a přitom je to čistá modloslužba). Zpovědníci se jich na to neptají ani nemyslí na to, že takové věci existují; buď neznají jejich jazyk, aby se mohli ptát, nebo stejně nepochopí, když jim o tom budou vyprávět.

(...) Tato práce je jako vlečná síť, která chce vynést na světlo všechna slova s jejich vlastním i obrazným významem, celý jejich způsob vyjadřování a většinu jejich starých zvyků, dobrých i špatných. Je to příjemná práce, protože ti, kdo mají zájem, se mohou s podstatně menší námahou, než to stojí mne, v krátké době seznámit s mnoha starými zvyky a s úplnou řečí tohoto mexického národa. Celé toto dílo je velice užitečné, chceme-li poznat vysoký stupeň zdokonalování tohoto mexického národa ...“

Otázky:

1. Jakým dojmem na vás působí dílo Bernardina de Sahagún ?
2. Jaké důsledky byste z toho vyvodil pro dialog mezi kulturami ?
3. Jaké misijní a osobní uvědomění text vyjadřuje ?

5. použití:

Prohlášení k jubilejnímu roku 1992

Následující text je výňatek z prohlášení vědecké komise Misijní centrály františkánů k připomínce 500. výročí pokřesťanství Latinské Ameriky:

„Pětisetleté dějiny Latinské Ameriky jsou úzce spjaty s františkány. Krištof Kolumbus se svými plány objevné cesty svěřil nejdříve františkánům, kteří mu v lednu 1492 zajistili přístup ke španělské královně Izabele, jejímž prostřednictvím nakonec Kolumbus dosáhl pro svůj plán královské povolení a podporu. Františkáni mají proto zvláštní odpovědnost a vztah k 500. výročí historického dne 12. 10. 1492, kdy Kolumbus vstoupil na ostrov Guanahani v Karibském moři.

(...) Na které straně stojíme ? To je klíčová otázka, když chceme vyvozovat důsledky z pěti set let dějin Latinské Ameriky. Jako františkáni si nejdříve musíme přiznat, že plán dobytí a misijního amerického kontinentu neprobíhal v duchu, který František tolik

kladl na srdce svým bratřím. Zapřísahal je, aby mezi jinověrci a nevěřícími ,působili duchovně‘. Na rozdíl od křížáků, kteří táhli bojovat proti Saracémům, měli menší bratři mezi ně odcházet žít ,kvůli Pánu podřízeni každému lidskému zařízení‘ a vyznávat, že jsou křesťané (NR 16). Dobývání Ameriky bylo prováděno ve výrazné mentalitě konkvisty a bylo tedy v rozporu s františkánským chápáním misie.

Proto dnes musejí františkáni tím spíše stát po boku těch, kteří byli obětmi této kruté koloniální historie. Znamená to zejména: rozhodně odmítáme jásavé slavení a chceme přispívat k tomu, aby koloniální vládcí dovedli na tuto událost hledět ze zorného úhlu postižených. Ti totiž nemají opravdu co oslavovat: ani původní obyvatelé, z nichž asi 60 milionů domorodců padlo za oběť národní genocidě; žádný důvod k oslavě nemají ani potomci černých otroků, kteří tvoří podstatnou část pěti set let bolestných dějin; nic k oslavě nemá ani většina obyvatel dnešní Latinské Ameriky, kteří právě dnes trpí na ,otevřenými ranami‘ bezpříkladné chudoby a bídy.

Mezi zázraky v Latinské Americe patří, že i přes kruté koloniální dějiny přijal tento kontinent evangelium, uchoval si ho, a že z něj povstaly místní církve, které se v Medellinu a Pueblu postavily po bok chudých a proto dnes představují velkou naději nejen pro tyto národy, ale i pro celou církev. Máme-li něco oslavovat, pak to, že během těch 500 let povstal nový Boží lid, který si uchoval svou totožnost, i přes utrpení, a který se dnes stále více a více hlásí o slovo.

Zamyšlení a náprava při pohledu na 500 let přítomnosti františkánů v Latinské Americe znamená, že ani františkánská misie se nevyhnula nedobrému spojení s bohatými a mocnými. Musí nás bolet, že jsme nedovedli zabránit vraždám milionů domorodců a že jsme při nich dokonce pomáhali. To od nás vyžaduje, abychom se omluvili potomkům těch, kteří kdysi byli našimi otroky, a kteří přece podle příkladu otců našeho řádu měli být našimi nejbližšími sestrami a bratry.

Náprava znamená pozitivní obrát, směrem k budoucnosti tak, že se bezvýhradně přihlásíme k přednostnímu příklonu k chudým a ke kulturně odlišné podobě církve, v níž si národ může uchovat svou totožnost, jako k jádru nové evangelizace tohoto kontinentu. Rovněž to znamená, že musíme pociťovat úzké spojení s bratry a sestrami, kteří při zasazování se pro církev chudých a pro chudé, se setkávají s mnoha nesnázemi.

Pro nás františkány musí být pobídkou a závazkem

*** vidět dějiny nově a učit se je chápat z pohledu obětí a jejich odporu;

*** nechat se od nich evangelizovat, tj. z jejich pohledu se učit naslouchat Božímu slovu, abychom objevili Boha chudých a obrátit se k němu jako se nechal František skrze malomocného obrátit ke Kristu;

*** zasazovat se za spravedlnost, mír a záchranu stvoření. Jen tehdy čeká chudé lidsky důstojná budoucnost.“

Otázky:

1. Co znamená nově vidět a učit se chápat dějiny ze zorného úhlu obětí a jejich odporu?
2. Jaké zásadní rozhodnutí pro nás musí platit v otázce nové evangelizace?
3. Co můžeme a musíme dělat jako gesta smíření a nápravy vůči „obětem historie“?

Baudot, G.,

La pugna franciscana por México (Mexiko 1990).

Bey, H. von der (vyd.),

„Auch wir sind Menschen so wie ihr!“ Franziskanische Dokumente des 16. Jahrhunderts zur Eroberung Mexikos (Paderborn 1995).

Bey, H. von der,

- Kolumbus in Ketten. Eine Studie zur Beziehung zwischen Kolumbus und den Franziskanern: Wissenschaft und Weisheit 55 (1992) 111-124.
- Vom kolonialen Gottexport zur befreienden Mission. Eine franziskanisch orientierte Theologie einer inkulturierten Evangelisierung (Bonn 1996).

Cayota, M.,

Siembra entre brumas. Utopia franciscana y Humanismo renascentista: una alternativa a la conquista.

Cortés, H.,

Die Eroberung Mexikos. Drei Berichte an Kaiser Karl V. (Frankfurt 3, 1992).

Diaz del Castillo, B.,

Die Eroberung von Mexiko (Frankfurt 3, 1992).

Dussel, E.,

Von der Erfindung Amerikas zur Entdeckung des Anderen. Ein Projekt der Transmoderne (Düsseldorf 1993).

Errasti, M.,

- * América franciscana I. Evangelizadores e Indigenistas franciscanos del Siglo XVI. (CEFEPAL/Chile 1990).
- * América franciscana II. Doctrina, Misiones y Misioneros (CEFEPAL/Chile 1990).

Landa, D. de,

Bericht aus Yucatán (Leipzig 1990).

Léon-Portilla, M.,

Los franciscanos vistos por el hombre náhuatl (UN-AM/Mexiko 1985).

Léon-Portilla, M./Heuer, R. (vyd.),

Rückkehr der Götter. Die Aufzeichnungen der Azteken über den Untergang ihres Reiches (Frankfurt 1986).

Litterscheid, C.,

Aus der Welt der Azteken. Die Chronik des Fray Bernardino de Sahagún (Frankfurt 2, 1990).

Mires, F.,

Im Namen des Kreuzes. Die Genozid an den Indianern während der spanischen Eroberung: theologische und politische Diskussion (Fribourg 1989).

Missionszentrale der Franziskaner e.V. (Hg.),

aus der Reihe Berichte – Dokumente – Kommentare:

- Heft 42: 1992: Kein Grund zum Feiern. Die Kirche und die Eroberung eines Kontinentes (Bonn 1989).
- Heft 45: 500 Jahre Indianer Widerstand. Die Indios melden sich zu Wort (Bonn 1990).
- Heft 48: 1492-1992 (Bonn 1991).
- Heft 49: 1492-1992 – 500 Jahre Gott und Gold (Bonn 1992).
- Heft 50: Indio-franziskanische Utopien (Bonn 1992).

Todorov, T.,

Die Eroberung Amerikas. Das Problem des Anderen (Frankfurt 1988).

Konetzke, R.,

Süd- und Mittelamerika. Die Indianerkulturen Altamerikas und die spanisch-portugiesische Kolonialherrschaft: Fischer Weltgeschichte Bd. 22 (Frankfurt 1965).

Phelan, J. L.,

The Millennial Kingdom of the Franciscans in the New World (Berkeley 2, 1970).

Rotzetter, A./Morschel, R./Bey, H. von der (vyd.),

Von der Conquista zur Theologie der Befreiung. Der franziskanische Traum einer indianischen Kirche (Zürich 1993).

Sievernich, M. u. a. (vyd.),

Conquista und Evangelisation. Fünfhundert Jahre Orden in Lateinamerika (Mainz 1992).

Stephan, J.,

Fray Toribio Motolinia und die „geistliche Eroberung“ Mexikos: Wissenschaft und Weisheit 58 (1995) 53-115.

Strosetzki, C. (vyd.),

Der Griff nach der Neuen Welt. Der Untergang der indianischen Kulturen im Spiegel zeitgenössischer Texte (Frankfurt 1991).

Wißmann, H.,

Sind doch die Götter auch gestorben. Das Religionsgespräch der Franziskaner mit den Azteken von 1524 (Gütersloh 1981).

Modlitba Inky Pačakúteka ke Stvořiteli

.....

*Náš Stvořiteli –
žiješ ve světě, jemuž není rovno
Ty jsi dal život a důstojnost
všem lidským bytostem,
když jsi řekl:
„Tento ať je mužem!“
a ženě:
„Tato ať je ženou!“*

*Tys je učil, Tys je utvořil
A dal jsi jim jejich bytí.
Zachovej a ochraňuj ty,
které jsi stvořil a jimž jsi dal jejich bytí,
aby byli zdraví a žili
bezpečně v míru a bez veškerého nebezpečí.*

*Kde jsi ?
Bydlíš snad
na výšinách nebe
nebo pod zemí
či v mracích a nepohodě ?*

*Slyš mě, odpověz mi
a daruj mi, oč prosím:
dej mi stálost života
a přijmi tento obětní dar,
ať už sídlíš kdekoli,
náš Stvořiteli.*